

การต่อสู้ดิ้นรนเพื่อดำรงอยู่ของคนจนไร้ที่อยู่อาศัย

ในเขตเทศบาลเมืองชัยนาท จังหวัดชัยนาท

Survival the Struggle for of the Homeless

In Chainat Municipality Chainat Province

ลาภบุญ รัตนโชติพานิช¹ และ สถาพร ถาวรธวัชวาสน์²

Lapbun Ratanachotpanid¹ and Staporn Tavornativat²

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีจุดประสงค์ 1) เพื่อศึกษาชีวิตความเป็นอยู่และการต่อสู้ดิ้นรนเพื่อดำรงอยู่ของคนจนไร้ที่อยู่อาศัยในเขตเทศบาลเมืองชัยนาท จังหวัดชัยนาท โดยใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ การสัมภาษณ์เชิงลึกเสริมด้วยการวิเคราะห์เอกสาร กลุ่มเป้าหมายของการศึกษา คือ คนจนไร้ที่อยู่อาศัยในเขตเทศบาลเมืองชัยนาท จังหวัดชัยนาท จำนวน 9 ราย เลือกโดยวิธีการเจาะจง เครื่องมือที่ใช้ได้แก่ การสังเกต และแบบสัมภาษณ์เชิงลึก ข้อมูลที่ได้ด้วยวิธีการวิเคราะห์เนื้อหา

ผลการวิจัย พบว่า สาเหตุของความยากจนเกิดจากการได้รับโอกาสทางการศึกษาเพียงระดับประถมศึกษา การเสียระเบียบทางสังคมและมีความผิดปกติทางร่างกายและจิตใจ ส่งผลให้พบกับความยากลำบากในการดำเนินชีวิตในเรื่องชีวิตความเป็นอยู่ ที่อยู่อาศัย การประกอบอาชีพ ทำให้ไม่สามารถประกอบอาชีพอย่างอื่นที่มีรายได้ดีกว่า และยังส่งผลต่อเนื่องทำให้ไม่สามารถยกระดับคุณภาพชีวิตของตนเองและครอบครัวได้ นอกจากนี้ยังพบว่า คนจนเหล่านี้ มีภาระหนี้สินล้นพ้นตัว มีปัญหาครอบครัวแตกแยก และบางรายเคยประสบอุบัติเหตุ ส่งผลให้มีอาการเศร้าหมองทางจิตใจ ขาดแคลนทุนประกอบอาชีพและไม่มีที่ดินทำกิน ไม่มีบ้านเป็นของตนเอง และไม่สามารถเข้าถึงสิ่งอำนวยความสะดวกต่างๆ ตลอดจนมีปัญหาสุขภาพ บ่อยครั้งที่รู้สึกน้อยใจในโชคชะตา แต่ไม่มีความอิจฉาริษยาหรือมองโลกในแง่ร้าย ทั้งยังไม่ท้อแท้และไม่ต้องการเป็นภาระของสังคม คนเหล่านี้มีเพียงครอบครัวเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจ เป็นแรงผลักดันให้มีความเข้มแข็งอดทนต่อสู้ชีวิตโดยยังไม่เคยได้รับการสนับสนุนจากองค์กรภาครัฐแต่อย่างใด

ข้อเสนอแนะการแก้ปัญหาความยากจน ด้านสุขภาพให้ผู้ปฏิบัติงานในพื้นที่ดูแลผู้ป่วยไว้ และให้ความรู้ด้านการรักษาสุขภาพอนามัย ด้านการพัฒนาอาชีพสนับสนุนการพัฒนาอาชีพให้เหมาะสมกับศักยภาพของคนจนกลุ่มเป้าหมายและความต้องการของตลาดแรงงานปัจจุบัน

คำสำคัญ : การต่อสู้ดิ้นรน ไร้ที่อยู่ การดูแลสุขภาพ

¹ สาขาพุทธศาสตร์การพัฒนาศาสตร์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยราชภัฏจันทรเกษม

² สาขาวิชาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีการอาหาร คณะเกษตรและชีวภาพ มหาวิทยาลัยราชภัฏจันทรเกษม

Abstract

The objective of this research were to study the struggle for survival method of the homeless in Chainat municipality, Chainat province by using qualitative research in-depth interview and document analysis. The target group is 9 people who are homeless and poor in Chainat municipality, Chainat province by using snowball method, observation and interview form. The data obtained are analyzed by using content analysis.

The research revealed that the causes of poverty were low education which only primary school level. Moreover, loss of social discipline, physical and psychological illnesses were the other factors which led to the poverty as well. As a consequence, poor people had to confront with hardship in living such as poor accommodations and jobs. In addition, low education was the important factor which caused them to earn low incomes because they could not work in better positions which allowed them to earn higher rate of wages or salaries. As a result, these people could not improve the lives' qualities of their families and themselves. Moreover, it was found that these poor people were in dept, divorced and used to have accidents making a depression, lacking in capital, land and home. Some of them were unable to reach facilities and having health problems. Although all of these made them felt hurtful, they were not jealous, pessimistic and did not want to be social burden. This was not because of the government sectors but families which helped to cheer them up to be patient and strong.

For the suggestions in solving poverty, the provincial governor's office of Chainat should collect and analyse the data in order to employ the results in solving the poverty systematically. In addition, the government sectors and related organisations should significantly focus in three issues. Firstly, "accommodations" would be focused by creating the permanent accommodations for vagrants. Secondly, "healthcare" must be provided to poor people by allowing local healthcare officers to look after and inform healthcare's knowledge for poor people. Finally, occupational development could be done by developing the occupations to be compatible with the poor people, who were the target group, and the labour markets in the current time.

Keyword: Survival Practices, Homeless, healthcare

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ทิศทางการพัฒนาประเทศไทย ที่ผ่านมามาตั้งแต่เริ่มใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติฉบับที่ 1 พ.ศ. 2504 รัฐบาลมุ่งเน้นพัฒนาเศรษฐกิจการเจริญเติบโตตามกลไกตลาดและมุ่งสู่ความเป็นเมืองโดยไม่คำนึงถึงการสูญเสียต้นทุนทางสังคมและเศรษฐกิจ มุ่งให้เป็นประเทศทันสมัยก้าวหน้าทัดเทียมกับประเทศตะวันตก การพัฒนาดังกล่าวส่งผลให้เกิดปัญหาสังคม เกิดความเหลื่อมล้ำของการพัฒนาระหว่างชนบทกับเมือง ระหว่างภูมิภาคและกลุ่มคนในสังคม ระหว่างคนรวยและคนจน การอพยพของเกษตรกรที่ล้มละลายจากการผลิตในภาคเกษตรมุ่งสู่เมืองเพื่อแสวงหาโอกาสและชีวิตที่ดีกว่าโดยการใช้แรงงานเพื่อสร้างรายได้เลี้ยงตัวเองและครอบครัว

ภาวะวิกฤติเศรษฐกิจปี 2540 ส่งผลให้ปัญหาความยากจนมีแนวโน้มรุนแรงมากขึ้น ความยากจนที่แท้จริงเป็นปัญหาเชิงโครงสร้างที่เกิดจากความขัดสนในหลายๆ ด้าน ส่งผลให้คนจนส่วนใหญ่ขาดศักยภาพการดำรงชีวิต ขาดการศึกษา หรือได้รับการศึกษาน้อย ขาดที่ดินทำกิน หรือมีที่ดินทำกินขนาดเล็ก ขาดการรวมกลุ่มและขาดข้อมูลข่าวสาร ความรู้เกี่ยวกับการประกอบอาชีพ มีภาวะการพึ่งพิงสูง ไม่สามารถเข้าถึงบริการและความช่วยเหลือจากภาครัฐและเอกชน เป็นสาเหตุสำคัญของความไม่เสมอภาคทางเศรษฐกิจและสังคม

ปฐมวาทดี ปัทมโรจน์ (2542: 9 -10) อ้างใน ยุพา วงศ์ไชย. 2534: 19) กล่าวถึงปัญหาความยากจนว่าเป็นปัญหาที่มีมานาน การแก้ไขปัญหาค่อนข้างยากลำบากเพราะสภาพปัญหามีลักษณะแบบลูกโซ่ และปัญหาความยากจนไม่ได้มาจากวัฒนธรรมบริโภคนิยมเท่านั้น แต่มาจากสาเหตุหลายประการ เช่น ปัญหาด้านเศรษฐกิจ ปัญหาภัยแล้งในภาคเกษตร ปัญหาคนไม่เท่าเทียมกัน ก่อให้เกิดความไม่เป็นธรรมในสังคม

โอกาสสำหรับคนรวยจะมีมากกว่าคนจน ปัญหาการเข้าไม่ถึงสวัสดิการหรือบริการและความช่วยเหลือต่างๆ ของภาครัฐ มีสาเหตุจากไม่ได้รับข่าวสาร การไม่รู้ว่ามีหรือรู้ว่ามีแต่ใช้ประโยชน์ไม่ได้ สิ่งเหล่านี้ก่อให้เกิดปัญหาความด้อยโอกาสไม่สามารถแสวงหาทรัพยากรจากแหล่งอื่นมาพัฒนาตนเองให้หลุดพ้นจากความยากจนและเป็นปัญหาต่อเนื่องไปเรื่อยๆ

จังหวัดชัยนาท มีกลุ่มคนที่ฐานะยากจนเป็นคนไร้ที่อยู่อาศัยอพยพย้ายถิ่นฐานเข้ามา ผู้วิจัยจึงสนใจศึกษาถึงสาเหตุที่ทำให้เกิดความยากจนของคนจนไร้ที่อยู่อาศัย โดยเฉพาะกลุ่มคนยากจนที่ตกสำรวจ โดยไม่มีโอกาสผ่านเข้าสู่ระบบการคัดกรองของจังหวัด ทั้งนี้เพื่อหาวิธีการแก้ไขปัญหาดังตรงสาเหตุ เพื่อให้สังคมลดปัญหาความยากจนคนไร้ที่อยู่อาศัย

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

เพื่อศึกษาชีวิตความเป็นอยู่และการต่อยอดดินรนเพื่อดำรงอยู่ของคนจนไร้ที่อยู่อาศัยในเขตเทศบาลเมืองชัยนาท จังหวัดชัยนาท

ขอบเขตของการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) กลุ่มเป้าหมาย คือ คนจนไร้ที่อยู่อาศัย 9 ราย โดยการเลือกแบบจำเพาะเจาะจง (Purposive Sampling) คนจนในเขตเทศบาลเมืองชัยนาท ที่สังเกตได้จากสถานที่ต่างๆ ที่คนจนไร้ที่อยู่อาศัยอยู่ประจำและใช้วิธี Snowball เพื่อค้นหาคนจนคนอื่นๆ เครื่องมือที่ใช้ คือ การสังเกต และแบบสัมภาษณ์เชิงลึก (In depth interview)

วิธีดำเนินการวิจัย

ใช้วิธีการสังเกตแบบมีโครงสร้างร่วมกับการสัมภาษณ์เชิงลึกเสริมด้วยการวิเคราะห์เอกสารการศึกษาที่สำคัญแบ่งเป็น

1. ศึกษาประเด็นที่เกี่ยวข้องกับการดำรงชีวิตของคนยากจนด้านต่างๆ ได้แก่ สภาพชีวิตทั่วไป สภาพความทุกข์ยากที่เผชิญอยู่ สาเหตุความยากจน ลักษณะการแก้ไขปัญหาและการต่อสู้ดิ้นรนเพื่อการดำรงชีพของคนจน

2. ตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูลด้วยการตรวจสอบสามเส้า (Triangulation) โดยการสัมภาษณ์ สังเกต และตรวจสอบจากกลุ่มคนยากจนด้วยกัน (Member Check)

3. การวิเคราะห์ข้อมูลด้วยวิธีการวิเคราะห์เนื้อหาเชิงคุณภาพ นำมาตีความ และนำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูลด้วยการบรรยายเชิงพรรณนาเพื่อให้เห็นถึงความเป็นจริงของสภาพความยากจน สาเหตุและการต่อสู้เพื่อดำรงชีวิต รวมทั้งการเสนอแนวทางในการแก้ไขปัญหาความยากจนและกำหนดรูปแบบการช่วยเหลืออย่างเหมาะสมต่อไป

ผลการวิจัย

1. พบว่าคนจน 9 ราย ส่วนใหญ่มาจากภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ทั้งหมดมีการศึกษาเพียงระดับประถมศึกษา เคยประกอบอาชีพทำนา และรับจ้างทั่วไป แต่ประสบกับภาวะแห้งแล้งในภาคเกษตร ผลผลิตได้ไม่เพียงพอต่อค่าใช้จ่ายของครัวเรือนที่มีขนาดใหญ่ จึงเป็นแรงผลักดันให้ไปทำงานนอกภาคเกษตร ซึ่งเป็นอาชีพไม่แน่นอน ไม่ว่าจะเป็นอาชีพค้าขาย หาของเก่าหรือรับจ้างทั่วไป ส่วนใหญ่มีที่พักเป็นหลักแหล่ง โดยเช่าบ้านสภาพทรุดโทรมและมีราคาถูก รวมทั้งอาศัยปลูกเพิงอยู่ในที่ผู้อื่น และมี 3 รายไม่มีที่พักเป็นหลักแหล่ง คนจนต้องเผชิญกับค่าใช้จ่ายในชีวิตประจำวันที่มี

ราคาสูง ไม่ว่าจะเป็นค่าอาหาร ค่าเช่าบ้าน ค่ายารักษาโรค ค่าน้ำประปา ค่าเห็ดและค่าขนมลูก

2. ความยากจน มี 3 สาเหตุสำคัญ คือ การศึกษาน้อยทำให้ขาดโอกาสในการใช้ชีวิตที่ดี การเสียระเบียบทางสังคม ได้แก่ ภาวะหนี้สินหมดตัว ครอบครัวแตกแยก ว่างงาน ได้รับอุบัติเหตุ ความอึดอัดขัดสนทางเศรษฐกิจ การพึ่งพาภาครัฐ สิทธิพื้นฐานการเข้าถึงบริการสุขภาพ และความผิดปกติทางร่างกายและจิตใจ บ่อยครั้งรู้สึกน้อยเนื้อต่ำใจ และมีความเชื่อเรื่องโชคลาง

3. ผลของความยากจนที่คนจนพบความยากลำบากมี 6 เรื่อง ได้แก่ 1) เรื่องชีวิตความเป็นอยู่ 2) ที่อยู่อาศัย 3) การประกอบอาชีพ 4) ปัญหาสุขภาพอนามัยและคุณภาพ 5) การเลี้ยงดูสมาชิกในครอบครัว และ 6) อาการเศร้าหมองทางจิตใจ

อภิปรายผลการวิจัย

1. พิจารณาความยากจนในมิติของรายได้ (Monetary Dimension) พบว่า รายได้ของคนยากจนทุกรายมากกว่า 23,000.-บาท/คนปี ทำให้ไม่เข้าข่ายคนยากจนตามความหมายของความยากจนในมิติของรายได้ แต่เมื่อพิจารณาถึงภาระการเลี้ยงดูสมาชิกในครอบครัวที่ไม่อยู่ในวัยแรงงาน อันได้แก่ บุตร บิดา มารดา ที่ต้องพึ่งพารายได้จากผู้ให้ข้อมูลเพียงอย่างเดียว และภาระหนี้สินที่เผชิญ ทำให้รายได้ที่หาได้ไม่เพียงพอกับค่าใช้จ่ายและกระทบต่อการดำรงชีวิต จึงจำเป็นต้องพิจารณาความยากจนในมิติทางสังคมควบคู่ไปด้วย

ความยากจนในมิติทางสังคม หรือ ความยากจนที่ไม่ใช่รายได้ (Non-monetary Dimension) ที่ทำให้เกิดปัญหาเพราะขาดการศึกษาที่ดี มีการศึกษาน้อยหรือด้อยการศึกษา ทำให้ขาดทักษะทางอาชีพ ขาดโอกาสการมีคุณภาพชีวิตที่ดี มีปัญหาสุขภาพและสิทธิพื้นฐานการเข้าถึงบริการสุขภาพ ไร้อำนาจต่อรอง สำหรับด้านจิตใจ

มีความน้อยเนื้อต่ำใจและมีความเชื่อเรื่องโชดชะตา สอดคล้องกับ สุพัตรา สุภาพ (2543) และ สถาบันวิจัยเพื่อพัฒนาประเทศไทย (2546) ที่ระบุว่า ความยากจน ทำให้มีข้อจำกัดเรื่องรายได้ และการบริโภค รวมทั้งครอบคลุมไปถึงการขาดโอกาสด้านการศึกษา การรักษาพยาบาลและโอกาสอื่นในการพัฒนา การไร้ซึ่งอำนาจ การขาดสิทธิขาดเสียง การตกอยู่ในความเสี่ยงและความหวาดกลัว

2. คนจนที่มีภูมิลำเนาในจังหวัดชัยนาท และกลุ่มคนที่ย้ายจากจังหวัดอื่นโดยไม่ได้ย้ายทะเบียนบ้านมา ประกอบอาชีพในจังหวัดชัยนาท ทำให้ขาดโอกาสการเข้าถึงทรัพยากร สอดคล้องกับ “ทฤษฎีปัจจัยผลักและปัจจัยดึงดูด” (The push-pull theory) ในแนวคิดของ Lee (1966) ที่ว่า การย้ายถิ่นเป็นผลมาจากปัจจัยผลักดัน (Push factors) เป็นปัจจัยลบในพื้นที่ต้นทาง ได้แก่ ไม่มีที่ดินทำกิน ไม่มีอาชีพ ไม่มีรายได้ และปัจจัยดึงดูด (Pull factors) เป็นปัจจัยบวกในพื้นที่ปลายทาง ได้แก่ โอกาสในการประกอบอาชีพ รายได้ที่สูงกว่าค่าครองชีพ ถูกเป็นต้น ทั้งนี้คนจนที่ย้ายถิ่นได้ทำการเปรียบเทียบแล้วพบข้อดีมากกว่าข้อเสียในพื้นที่ปลายทาง

3. สาเหตุความยากจนที่เกิดจากการได้รับการศึกษาน้อย จึงมีข้อจำกัดด้านคุณสมบัติของวุฒิการศึกษา ไม่ตรงกับความต้องการของตลาดแรงงาน ส่งผลให้ไม่สามารถทำงานอย่างอื่นที่มีรายได้สูง เพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตตนเอง และครอบครัว การเสียระเบียบทางสังคม ได้แก่ ภาวะหนี้สิน หมดตัว ครอบครัวแตกแยก การว่างงาน และยังเกิดจากความผิดปกติทางกายและจิตใจ ด้านจิตใจบ่อยครั้งมีความน้อยเนื้อต่ำใจและเชื่อเรื่องโชดชะตา สอดคล้องกับชลาทิพย์ ปุณณะบุตร (2523) มานพ ประทุมทอง (2531) พรรณทิพย์ เพชรมาก (2533) สำนักงาน

คณะกรรมการเศรษฐกิจ และสังคมแห่งชาติ (2541) วันเพ็ญ สุรฤกษ์ และคณะ.(2543) และพิทักษ์สิทธิ์ ฉายะภูติ (2543) ระบุว่า สาเหตุความยากจนมาจากการศึกษาน้อย การเสียระเบียบทางสังคม ได้แก่ เป็นหนี้ หมดตัว ครอบครัวแตกแยก ว่างงาน ได้รับอุบัติเหตุ และอาการเศร้าหมองทางจิตใจทำอะไรไม่ได้ผล สอดคล้องกับ สุพัตรา สุภาพ (2543) และสถาบันวิจัยเพื่อพัฒนาประเทศไทย (2546) ระบุว่า ความยากจนมิได้จำกัดเพียงการมีรายได้น้อย และการบริโภค หากยังครอบคลุมถึงการขาดโอกาสการศึกษา การรักษาพยาบาลและโอกาสอื่นๆ ในการพัฒนา การไร้ซึ่งอำนาจ การขาดสิทธิขาดเสียง การตกอยู่ในความเสี่ยงและความหวาดกลัว

4. ผลกระทบของความยากจน พบว่าทำให้ไร้อำนาจต่อรอง ขาดแคลนเรื่องที่อยู่อาศัย ไม่มีทุนประกอบอาชีพ ไม่มีที่ทำกิน ไม่มีบ้านของตนเอง ไม่มีรายได้มากพอที่จะไปเช่าบ้านอยู่ในสถานที่ดีๆ สุขภาพไม่แข็งแรง และไม่สามารถเข้าถึงสิ่งอำนวยความสะดวก เข้าไม่ถึงบริการของรัฐ เพราะขาดความมั่นใจกับบริการของภาครัฐ และให้คุณค่ากับรายได้มากกว่าคุณค่าต่อสุขภาพตนเอง สอดคล้องกับแนวคิดของ World Bank (2001) ณรงค์ เพชรประเสริฐ และศิริพร ยอดกมลศาสตร์ (2541) ปรีชา เปี่ยมพงศ์สาน (2537) สมชัย จิตสุชน (2544) และสกลิต นิยมญาติ (2537) ระบุว่า ปัญหาความยากจน คือไม่มีกินหรือมีไม่พอกิน รายได้น้อย ไม่มีที่ทำกิน การศึกษาต่ำ ไม่มีงานทำ ขาดแคลนเงินทุน มีหนี้และเจ็บป่วย ส่วนผลของความยากจน พบว่ากลุ่มเป้าหมาย ส่วนใหญ่จะประสบปัญหาด้านเศรษฐกิจ คือ ขาดปัจจัยการผลิต ไม่มีที่ทำกิน ไม่มีเงินทุนประกอบอาชีพ มีหนี้สินที่เกิดจากการกู้ยืมนอกระบบ สอดคล้องกับ World Bank. (2001) ณรงค์ เพชรประเสริฐ และศิริพร ยอดกมลศาสตร์ (2541) ระบุว่า สาเหตุของความยากจนในประเทศไทย ประกอบด้วยเหตุ

ปัจจัย 4 ประการ คือ เศรษฐกิจ โครงสร้างประชากร
ภูมิศาสตร์ สังคมและวัฒนธรรม

ราชการและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องรับผิดชอบ
การพัฒนาคุณภาพชีวิตแต่ละด้าน

ข้อเสนอแนะการวิจัย

1. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1) จังหวัดชัยนาท ควรมอบหมาย
สำนักงานจังหวัดชัยนาท ซึ่งเป็นหน่วยงานหลัก
ที่รับผิดชอบการจัดทำแผนพัฒนาจังหวัด
และงบประมาณตามแผนพัฒนาจังหวัด ให้เป็น
หน่วยงานหลักในการรวบรวมข้อมูลและสรุปผล
การวิเคราะห์แนวทางการแก้ไขปัญหาความ
ยากจนอย่างเป็นระบบ

2) จังหวัดชัยนาท ควรแต่งตั้งคณะทำงาน
แก้ไขปัญหาความยากจน ให้คำแนะนำในการ
ดำรงชีวิต การดูแลสุขภาพจิตและหน้าที่รวบรวม
ข้อมูลและกำหนดแนวทางการแก้ไขปัญหา กำหนด
กิจกรรมและสนับสนุนงบประมาณตามแผนพัฒนา
จังหวัดอย่างเป็นองค์รวม

3) จังหวัดชัยนาท ควรมีกิจกรรมการ
ติดตามและสนับสนุนการแก้ไขปัญหาคุณภาพชีวิต
ของคนยากจนอย่างต่อเนื่อง โดยมอบหมายส่วน

2. ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติการ

1) สำนักงานสาธารณสุขจังหวัด / อำเภอ
เทศบาลเมืองชัยนาท ควรสำรวจและ จัดทำ
ทะเบียนประวัติคนเร่ร่อน คนจนที่ไร้ที่อยู่อาศัย
จัดส่งเจ้าหน้าที่ออกไปตรวจสอบคุณภาพ ให้การป้องกัน
โรค กรณีที่มีการเจ็บป่วยมากเกินไปขีดความสามารถ
ของเจ้าหน้าที่ ต้องนำส่งสถานพยาบาลของรัฐ
ได้ทันที

2) ศูนย์พัฒนาฝีมือแรงงานจังหวัด
ควรจัดหลักสูตรพัฒนาอาชีพในระยะสั้นแก่คน
เร่ร่อน คนจนที่ไร้ที่อยู่อาศัยเหล่านี้ ให้มีความรู้
ในด้านการประกอบอาชีพหรือรายได้เสริม
เพื่อยกระดับรายได้และทางเลือกในการพัฒนา
ตนเองให้มากขึ้น เพื่อให้สอดคล้องตามความ
ประสงค์ของคนจน และความต้องการ
ของตลาดแรงงานในปัจจุบัน เช่น การฝึกอบรม
กลุ่มอาชีพต่างๆ

เอกสารอ้างอิง

- ฐณัฐ วงศ์สายเชื้อ และโยธิน แสงวงดี. 2546. ผลกระทบของแหล่งน้ำทาง การเกษตรที่มีต่อการย้ายถิ่น
ออกใน ภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทย. วารสารวิธีวิทยาการวิจัย, ปีที่ 16(ฉบับที่1)
- ณรงค์ เพ็ชรประเสริฐ และศิริพร ยอดกมลศาสตร์. 2541. สถานภาพของคนจนในภาวะวิกฤติเศรษฐกิจ.
วารสารเศรษฐศาสตร์การเมือง (เพื่อชุมชน), ฉบับที่ 7 : คนจนไทยในภาวะวิกฤติ. : 198 – 227
- พรรณทิพย์ เพชรมาก และคณะ. 2533. ความสัมพันธ์ระหว่างแรงงานนอกระบบในชุมชนแออัดกับ
ระบบเศรษฐกิจเมือง : ศึกษาเฉพาะกรณีอาชีพเก็บและรับซื้อของเก่าในเขตกรุงเทพมหานคร.
ฝ่ายข้อมูลเผยแพร่ มูลนิธิพัฒนาที่อยู่อาศัย.
- พิทักษ์สิทธิ์ ฉายะภูติ และคณะ. 2543. ความยากจนตกตาดานในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ. เอกสาร
ประกอบการประชุมระดับชาติ จัดโดยกองทุนสนับสนุนการวิจัยและมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- มานพ ปทุมทอง. 2531. ลมหายใจแห่งมหานคร : เรื่องราวชีวิตและการต่อสู้ของผู้คนบนกองขยะ.
กรุงเทพมหานคร : ห้างหุ้นส่วนจำกัดการพิมพ์.

- วันเพ็ญ สุรฤกษ์ และคณะ. 2543. **ความยากจนดักดานในภาคเหนือของประเทศไทย**. เอกสารประกอบการประชุมระดับชาติ จัดโดยกองทุนสนับสนุนการวิจัยและมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- สถิตย์ นิยมญาติ. 2537. **ปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับความยากจนของเกษตรกรในชนบทไทย ศึกษาเฉพาะกรณีภาคใต้ตอนกลางของประเทศไทย**. คณะสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- สุพัตรา สุภาพ. 2543. **ปัญหาสังคม**. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช.
- สถาบันวิจัยเพื่อพัฒนาประเทศไทย. 2546. **สถานการณ์ความยากจนในประเทศไทย**. เอกสารเผยแพร่จาก Website www.info.tdri.or.th/poverty.